

Focus: polarisatie

januari 2021

Inleiding

Polarisatie is een mentale constructie, een denkmodel, een dynamiek van ideeën tussen "Zij" en "Wij". Het creëren van tegenstellingen die geladen zijn met positieve of negatieve betekenissen versterkt de polarisatie en benadrukt het identiteitsverschil van de Ander. Het is een gebruikelijk/menselijk sociaal fenomeen dat niet altijd negatief is, maar in sommige gevallen gevolgen heeft voor de sociale cohesie die schadelijk en praktisch onomkeerbaar zijn. Polarisatie vormt een van de grootste bedreigingen voor de veiligheid in de samenleving omdat **polariserende situaties** tot de vorming van uitsluitende patronen "zij><wij" leiden. Deze situaties moeten worden gediagnosticeerd en aangepakt om de risico's van radicalisering van posities en de opkomst van gewelddadig extremisme, die samenleven onmogelijk maken, te voorkomen.

De tragische gebeurtenissen van 2015 hebben de veiligheidsdeskundigen geconfronteerd met een ondubbelzinnige vaststelling: het gebrek aan sociale cohesie kan een individu ertoe brengen een terroristische daad te plegen tegen de hele samenleving waarin hij is opgegroeid. Aanvankelijk was het onderzoek naar extremistische bewegingen toegespitst op de religieuze ideologie van Daesh, maar het heeft zich gaandeweg ontwikkeld en gericht op een fenomeen dat duidelijk niet het gevolg is van een religie, maar van verschillende lacunes op het gebied van veiligheidsbeleid. Nieuwe benaderingen beschouwen het voorkomen van polariserende situaties als een nieuw uitgangspunt, in samenhang met het ontstaan van talrijke spanningen tussen de sociale groepen die deel uitmaken van de samenleving en een dynamiek van gepolariseerde kampen doen ontstaan.

De benadering die gebaseerd is op sociale polarisatie (en niet meer op "radicalisering", dat in de collectieve geheugen een te sterke connotatie oproept met de religieuze radicalisering van Daesh) verbreedt het spectrum en vermijdt maximaal de stigmatisering die polariserende situaties in de hand werkt. De acties hebben betrekking op verschillende gebieden, met verschillende doelgroepen en meerdere doelstellingen, zoals het verbeteren van het samenleven, het verbeteren van de integratie en het gevoel van inclusie, het gezamenlijk en verantwoord delen van de openbare ruimte, dialoog over gewoonten en cultuur, enz.

Het voorkomen van sociale polarisatie vereist een "transversale" aanpak. Het netwerken van actoren speelt een grote rol, maar de leden zijn mensen met eigen overtuigingen en visies, die nu als een troef moeten worden beschouwd om een uniforme werking en een globale strategie te ontwikkelen.

Er rijst een relevante empirische vraag: "Wat is de gemeenschappelijke basis tussen politie, stedelijke beroepen, eerstehulpverleners en civiele veiligheid om te werken volgens een transversale aanpak voor veilig samenleven, en meer in het bijzonder voor het omgaan met polariserende situaties? "

De belangrijkste punten die bij de ontwikkeling van een transversale strategie ter voorkoming van polarisatie naar voren zijn gekomen, zijn de volgende:

- Bewustwording van het effect van sociale cohesie op de stedelijke veiligheid en het voorkomen van extremisme
- Wat "radicalisering" wordt genoemd heeft geen favoriete kleur, politiek of religie en uit zich als een gevolg van polarisatie.
- De noodzaak om stigmatisering te beperken en sociale inclusie in het algemeen en inclusie van jongeren in het bijzonder te bevorderen ("discriminerende discoursen van uitsluiting en intolerantie die polarisatie, radicalisering en gewelddadig extremisme in de hand werken", *Manifest 2017 EFUS*).
- Bewustwording van de belangrijke rol van beleid en media bij de vorming van gepolariseerde kampen
- Bewustwording van de exponentiële toename van het gebruik van digitale media en sociale netwerken
- Bewustwording van de gevolgen van het isolement van gevangenen en de duidelijke verbanden tussen polarisatie en vrijheidsstraffen

Analyse van veelbelovende praktijken

De Belgische steden en gemeenten ontwikkelen hun eigen lokaal beleid op het gebied van preventie, veiligheid en sociale cohesie. Als organisatie zonder winstoogmerk ten dienste van de lokale overheden faciliteert BeFUS vzw de **samenwerking, ondersteuning en inspiratie** in de strijd tegen veiligheidsgerelateerde fenomenen en de **inzet van innovatieve methodologieën**.

Onder de vele veelbelovende praktijken die de afgelopen 25 jaar door BeFUS vzw zijn ontwikkeld, aangemoedigd of gepromoot, willen we er enkele presenteren die een belangrijke rol hebben gespeeld in de strategie om sociale polarisatie te voorkomen. Deze praktijken zijn ontwikkeld met de **algemene doelstelling om het samenleven te verbeteren en de specifieke doelstelling om sociale polarisatie en een van de gevolgen daarvan, radicalisering, te voorkomen**.

Deze praktijken worden bewust onderscheiden van de praktijken die werden ontwikkeld na de aanslagen van 2015 en die gericht zijn op een specifiek publiek en een specifieke ideologie (zo lanceerde BeFUS in 2014 het Intersectoraal Netwerk "Preventie van gewelddadige radicalisering in verband met vertrek in Syrië" om praktijken te bevorderen en uit te wisselen (waakzaamheidsindicatoren, getuigenissen, gezinsbegeleiding, ...) tussen professionals van gemeentelijke diensten voor criminaleiteitspreventie, lokale politiediensten, federale politie, OCAM, justitiehuisen, parketten, jeugdhulpverlening, ...). Een ander voorbeeld in 2015 is het toneelstuk "Jihad", geproduceerd door het Centre Bruxellois d'Action Interculturelle (Brussels Centrum voor Interculturele Actie) met de verspreiding van een educatief dossier voor jongeren.

BeFUS, een hefboom voor transversaliteit, heeft steeds acties gepromoot die een globale en transversale aanpak voorstellen.

Bijvoorbeeld, in 2019 met de opleidingscyclus en bewustmakingsessies van BeFUS vzw: "Polarisatie en de dynamiek van het denken zij><wij". In dit kader worden ook twee nationale bijeenkomsten georganiseerd door BeFUS (in samenwerking met de BOD en de FOD Binnenlandse Zaken) om de burgemeesters van de Belgische gemeenten en hun medewerkers (schepenen, kabinetschefs, gemeentesecretaris/algemeen directeur) samen te brengen. Deze twee bijeenkomsten, de bewustmakingsessies en de 12 opleidingsmodules gericht op professionals in het veld werden uitgevoerd volgens het model van Bart BRANDSMA (Inside Polarisation), filosoof en auteur van verschillende boeken over dit onderwerp. Het doel is om professionals te ondersteunen en een strategie en instrumenten te ontwikkelen om polarisatie op lokaal niveau tegen te gaan. De opleidingen stelden een theoretisch kader voor dat gebaseerd is op het model van Brandsma (drie fundamentele wetten van polarisatie, vijf rollen binnen polarisatie, relatie tussen polarisatie en conflict, sociale cohesie, ...) evenals een intervisie over concrete gevallen die door professionals op lokaal niveau worden ervaren (opdrachtverslag voorgelegd aan de BOD).

Conclusie

BeFUS vzw biedt de mogelijkheid om gevoelige/nieuwe/(her)opkomende uitdagingen aan te gaan en voort te bouwen op de reeds verworven expertise op dit gebied. Een vaststelling op Europees niveau wijst erop dat budgettaire beperkingen voor sociale acties, toenemende jeugdwerkloosheid, toenemende migratie, toenemende extremistische mobilisaties of afnemend vertrouwen in overheidsinstellingen, ... hebben geleid tot een verhoogde polarisatie van onze samenlevingen (EFUS-manifest 2017).

In 2019 heeft BeFUS deelgenomen aan de overdracht van een analysemodel voor polarisatie dat de drie algemene wetten van polarisatie belichtte:

1. Polarisatie is een mentale constructie, een denkmodel, van model van ideeën tussen "Zij" en "Wij".
2. Polarisatie heeft brandstof nodig (zoals stereotypen, vooroordelen, stigmatisering, ...) waarvoor iedereen vatbaar is.
3. Polarisatie is een emotionele en irrationele dynamiek.

Het fenomeen van polarisatie, ook al is het niet altijd negatief, vormt een obstakel voor het samenleven. Dit vereist een **bijzonder uitgebreide en intersectorale professionele aanpak, gekoppeld aan de complexiteit van de verschillende betrokken processen**. Daarom willen we vandaag, in 2020, aandringen op de noodzaak om acties te ondersteunen die een **transversale aanpak** voorstellen.

Gemeentelijke preventiediensten worden naar voren geschoven als een belangrijke speler bij deze transversaliteit. Door hun nabijheid tot de burgers, hun kennis van lokale kwesties en hun vaardigheden op het gebied van overheidsbeleid voor misdaadpreventie en sociale cohesie zijn lokale en regionale overheden strategisch gezien goed geplaatst om impactvolle acties uit te voeren en alle betrokken actoren te mobiliseren. Tegenover gewelddadig extremisme is het essentieel om preventief op te treden, naast repressieve reacties, die niet voldoende zijn. Aangezien sociale polarisatie een fenomeen is dat op lokaal niveau steeds vaker voorkomt, genereert het een sociale dynamiek waarin de lokale overheden een cruciale rol spelen. Het bouwen van bruggen en het sluiten van compromissen tussen burgers helpt de veerkracht van individuen en groepen tegen de risico's van radicalisering te versterken, en de ontwikkeling van conflictueuze "zij><wij"-verhoudingen op het niveau van een buurt of een gemeente te voorkomen.

De belangrijkste uitdagingen die moeten worden aangegaan om transversale aanpak en samenwerkingsverbanden te ontwikkelen ter voorkoming van polarisatie zijn:

- De communicatie over de samenwerking moet veel positiever of in ieder geval constructiever zijn (voor "constructieve journalistiek").
- De ontwikkeling van burgerlijke solidariteit en gemeenschapszin (en een kritische geest) die veerkracht vergroot en een objectievere lezing van informatie mogelijk maakt.
- Speciale aandacht voor haatzaaien. De toenemende polarisatie (ook tijdens de lockdown), vooral op sociale media en andere online fora, leidt tot convergentie van meningen en taal. Het lijkt steeds moeilijker om een constructief debat tussen burgers te voeren.
- De bestrijding van desinformatie die de weg vrijmaakt voor samenzweringstheorieën.
- Investeren in "Community Policing" in plaats van in "reactief" beleid. De erosie van het maatschappelijk draagvlak voor veiligheidsmaatregelen en regelgeving in het publieke domein leidt tot een grotere agressie ten opzichte van politiediensten en toezichthouders, wat nog versterkt wordt tijdens de tweede nationale lockdown van de huidige gezondheids crisis.
- De crisis heeft gevolgen voor de band met de sociale instellingen. De afstand van jongeren tot de school, familie, sportclubs, socioculturele centra, enz. leidt tot een verlies aan vertrouwen in de democratische rechtsstaat.

De Covid-19-pandemie is een crisis zonder weerga waarvan de gevolgen zich uitstrekken tot bijna alle sectoren van de samenleving. Hoewel veel acties, gepromoot door lokale overheden, gericht zijn op het stimuleren van sociale cohesie door actoren samen te brengen, bevinden we ons plotseling in een context waar er alles aan wordt gedaan om te voorkomen dat mensen sociale contacten hebben. Deze paradoxale situatie zorgt voor onzekerheid, angst, wanhoop en frustratie (zo meldt het maatschappelijk middenveld een toename van haatdragende taal en discriminerend geweld tegen migranten, drugsgebruikers, daklozen en andere kwetsbare groepen, maar ook een toename van desinformatie en samenzweringstheorieën).

De lokale overheden staan voor grote nieuwe uitdagingen (opeenstapeling van frustratie, verveling, armoede en sociaal-economische problemen ...) en de noodzaak om een **inclusieve samenleving** te ontwikkelen (die verder weg lijkt dan ooit), komt duidelijk naar voren als een prioriteit om de huidige crisis aan te pakken. De beste manier om de opkomst van haatdragende taal tegen te gaan is juiste en gecontroleerde informatie verspreiden, en de aandacht vestigen op alternatieve en inclusieve discourses.

De kern van het crisisbeheer is de **kentering naar nieuwe partnerschapsinitiatieven en vormen van solidariteit die bijdragen aan de bestrijding van polariserende wrijvingen.**